

Стереотипът в славянските езици, литератури и култури

*Сборник с доклади от
Четиринадесетите международни славистични четения
София, 26–28 април 2018 г.*

Том I

Езикознание

ОРГАНИЗАЦИОНЕН КОМИТЕТ

проф. д.ф.н. Бошко Сувайджич (Сърбия)
проф. д.ф.н. Звонко Ковач (Хърватия)
проф. д.ф.н. Джузепе дел Агата (Италия)
проф. д.ф.н. Луциан Суханек (Полша)
проф. д.ф.н. Людмила Ухлиржова (Чехия)
проф. д.ф.н. Панайот Карагъзов (България)
проф. д.ф.н. Маргарита Младенова (България)

РЕДАКТОРИ И СЪСТАВИТЕЛИ

доц. д-р Цветанка Аврамова (**отг. ред.**), гл. ас. д-р Диана К. Иванова,
гл. ас. д-р Росица Стефчева, доц. д-р Диляна Денчева, ас. д-р Лилия Желева,
гл. ас. д-р Емилия Македонска, гл. ас. д-р Владимир Колев,
ас. Тиха Бончева, Биляна Васич, Кристиан Янев, Надя Радованова, Боряна Цветкова

Стереотипът в славянските езици, литератури и култури

*Сборник с доклади от
Четиринадесетите международни славистични четения
София, 26–28 април 2018 г.*

Том първи

Езикознание

София • 2019

Университетско издателство „Св. Климент Охридски“

РЕЦЕНЗЕНТИ НА ПЪРВИ ТОМ

проф. д.н. Андреана Ефтимова, Софийски университет „Св. Климент Охридски“
проф. д-р Валентина Бонджолова, Великотърновски университет „Св. св. Кирил и Методий“
проф. д-р Валентин Гешев, Софийски университет „Св. Климент Охридски“
проф. д-р Ценка Иванова, Великотърновски университет „Св. св. Кирил и Методий“
проф. д-р Владимир Поломац, Университет в Крагуевац
проф. д-р Ирена Цветкович Теофилович, Университет в Ниш
проф. д-р хаб. Агнешка Заторска, Университет в Лодз
проф. д-р хаб. Юлия Мазуркевич-Сулковска, Университет в Лодз
доц. к.ф.н. Олга Албул, Лвовски национален университет „Иван Франко“
доц. к.ф.н. Олена Чмир, Киевски национален университет „Тарас Шевченко“
доц. д-р Ничка Бечева, Белградски университет
доц. д-р Бояна Вельович, Университет в Крагуевац
доц. д-р Марина Дженова, Софийски университет „Св. Климент Охридски“
доц. д-р Радост Железарова, Софийски университет „Св. Климент Охридски“
доц. д-р Даниела Константинова, Великотърновски университет „Св. св. Кирил и Методий“
доц. д-р Елена Крейчова, Масариков университет, Бърно
доц. д-р Владислав Миланов, Софийски университет „Св. Климент Охридски“
доц. д-р Величко Панайотов, Софийски университет „Св. Климент Охридски“
доц. д-р Красимира Петрова, Софийски университет „Св. Климент Охридски“
доц. д-р Венета Савова, Софийски университет „Св. Климент Охридски“
доц. д-р Димка Савова, Софийски университет „Св. Климент Охридски“, Университет „Мария Кюри-Склодовска“, Люблин
доц. д-р Надежда Михайлова-Сталянова, Софийски университет „Св. Климент Охридски“
гл. ас. д-р Борислав Борисов, Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“
гл. ас. д-р Павел Крейчи, Масариков университет, Бърно
гл. ас. д-р Мартин Стефанов, Софийски университет „Св. Климент Охридски“
д-р Олга Сорока, Софийски университет „Св. Климент Охридски“, Лвовски национален университет „Иван Франко“

© 2019 Цветанка Аврамова, Диана К. Иванова, Росица Стефчева, Диляна Денчева, Лилия Желева, Емилия Македонска, Владимир Колев, Тиха Бончева, Биляна Васич, Кристиян Янев, Надя Радованова, Боряна Цветкова, съставители
© 2019 Университетско издателство „Св. Климент Охридски“

ISBN 978-954-07-4883-2 (мека подвързия)
ISBN 978-954-07-4895-5 (pdf)

СЪДЪРЖАНИЕ

ВМЕСТО ПРЕДГОВОР	11
------------------------	----

Етно- и социолингвистика, лингвокултурология и стереотипи

<i>Витка Делева</i> ЗА ПОЛИТИЧЕСКАТА КОРЕКТНОСТ, СТЕРЕОТИПИТЕ, ЕЗИКОВАТА КАРТИНА НА СВЕТА	15
<i>Илияна Генов-Пухалева</i> СТЕРЕОТИПЪТ НА СОЛИДАРНОСТТА – ПО ДАННИ ОТ ПОЛСКИЯ И БЪЛГАРСКИЯ ЕЗИК	23
<i>Самуел Коруняк</i> EXISTENCIA SRBSKÝCH JAZYKOVÝCH TVAROV V PREHovoroch Slovákov vo vojvodine (NA ZÁKLADE VÝSKUMU LOKALNÉHO SLOVENSKÉHO MÉDIA	31
<i>Ярмила Кредатусова</i> JAZYKOVÝ A KULTÚRNY OBRAZ SLOVÁKOV A SLOVENSKA V UKRAJINSKEJ PUBLICISTIKE (VÝSKUM V UKRAJINSKOM JAZYKOVOM KORPUSE	39
<i>Яна Лаукова</i> OBRAZY MIGRÁCIE V SLOVENSKÝCH A NEMECKÝCH DISKURZOCH	46
<i>Ева Молнарова</i> JAZYKOVÉ OBRAZY UTEČENCOV V SLOVENSKOM A NEMECKOM MEDIÁLNOМ DISKURZE	55
<i>Зденко Добрик</i> OBRAZ RÓMOV V MEDIÁLNOМ A POLITICKOM DISKURZE S DÔRAZOM NA ETNOSTEREOTÝPY	64
<i>Надежда Николова</i> АКТУАЛНИ АСПЕКТИ НА ЕТНОКУЛТУРНИТЕ СТЕРЕОТИПИ	72
<i>Диана К. Иванова</i> СТЕРЕОТИПИТЕ В БЪЛГАРСКИТЕ И СЛОВАШКИТЕ ОБЯВИ ЗА РАБОТА	78
<i>Миряна Коич</i> ПРИКАЗ СТЕРЕОТИПА У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ – ПОГЛЕД ИЗ ЛИНГВОКУЛТУРОЛОГИЈЕ	87
<i>Валентина Илич</i> НАЈФРЕКВЕНТНИЈА ЛЕКСИКА СРПСКИХ НАРОДНИХ ПОСЛОВИЦА У КОНТЕКСТУ ЈЕЗИЧКО-СТЕРЕОТИПНЕ СЛИКЕ СВЕТА	94
<i>Ана Савич-Груич</i> СТЕРЕОТИПИ О ЉУДСКОЈ ЛЕПОТИ У ГОВОРИМА СВРЉИШКОГ КРАЈА	105

<i>Миодраг Б. Йованович</i> ДЕКЛИНАЦИОНИ ОБЛИЦИ ИМЕНИЦА У ЛАЗАРИЧКИМ ПЈЕСМАМА ИЗ ЗБИРКЕ <i>ОБИЧАИ И ПЉСНИ ТУРЕЦКИХЪ СЕРБОВЪ</i> И. С. ЈАСТРЕБОВА.	113
<i>Моника Лашкевич</i> OKRUTNY NAJEŹDŹCA CZY PIĘKNY KAWALER? STEREOTYP KOZAKA I JEGO PROFILOWANIE W POLSZCZYŹNIE LUDOWEJ I POTOCZNEJ	123
<i>Таня Миросављевић</i> СТЕРЕОТИПИ <i>ГОСТ</i> И <i>ДОМАЋИН</i> У ЈЕЗИЧКОМ САЗНАЊУ ПРИЗРЕНСКИХ СРБА	131
<i>Їована Бойовић</i> АРНАУТИ У ПУТОПИСНОЈ ПРОЗИ ГРИГОРИЈА БОЖОВИЋА – ОД СТЕРЕОТИПА КА АФИРМАЦИЈИ.	139
<i>Весна Николић</i> ЈЕЗИЧКИ СТЕРЕОТИПИ КОД ИМЕНИЦА КОЈИМА СЕ ОЗНАЧАВАЈУ ЗАНИМАЊА У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ	147
<i>Слободан Новокмет</i> НЕГАТИВНИ СТЕРЕОТИПИ О ЖИВОТИЊАМА У СРПСКОЈ ЈЕЗИЧКОЈ СЛИЦИ СВЕТА	155
<i>Олена Сирук, Иван Держански</i> ЗАЙО БАЙО VERSUS ЗАЙЧИК-ПОБИГАЙЧИК: ВІДМІННОСТІ МІЖ УКРАЇНСЬКИМ І БОЛГАРСЬКИМ СТЕРЕОТИПАМИ	163
<i>Олена Сирук, Иван Держански</i> ВУЙКО ВЕДМІДЬ І БАБА МЕЦА: УКРАЇНСЬКИЙ ТА БОЛГАРСЬКИЙ СТЕРЕОТИПИ	172
<i>Максим Стаменов</i> МЯСТО И ФУНКЦИИ НА СТЕРЕОТИПА В ПУБЛИЧНОТО РЕЧЕВО ПОВЕДЕНИЕ ПО ВРЕМЕ НА СОЦИАЛИЗМА	181
<i>Јана Кеселова</i> STEREOTYP A REFERENCIA NA NOVORIASENO V SLOVENČINE	192
<i>Марцел Олишияк</i> INTONAČNÉ STEREOTYPY V SLOVENSKÝCH MÉDIÁCH	200
<i>Рената Хлавата</i> JAZYK A ŠTÝL V SLOVENSKÝCH PRINTOVÝCH MÉDIÁCH VO VOJVODINE (SRBSKO)	205
<i>Ненад Кърцић</i> СТЕРЕОТИПИЗАЦИЈА КАО ЈЕЗИЧКО-СТИЛСКИ ПОСТУПАК	213
<i>Лада Бадурина, Николина Палашић, Иво Пранкович</i> STEREOTIPY O VICEVIMA	223
<i>Барбара Репкова</i> TRANSFORMÁCIE STEREOTYPOV V REČI SLOVENSKEJ MLÁDEŽE.	233

Лексикална семантика, лексикография и стереотипи

<i>Надежда Костова</i> МЕТАФОРИ ЗА СПОМЕНИ	241
<i>Елена Раденкова</i> ТРАНСФОРМАЦИЯТА НА КЛИШЕТО КАТО НАЧИН ЗА СЪЗДАВАНЕ НА ЗАГЛАВИЯ В РУСКАТА ПРЕСА	249
<i>Биляна Васич</i> ЗМИЈА КАО ЕТАЛОН ПОРЕЂЕЊА У ТВОРБИ ПРИДЕВА СА ЗНАЧЕЊЕМ СЛИЧНОСТИ	258
<i>Алица Тернова</i> ALI SO MEDNARODNI IZRAZI RES RAZUMLJIVI MED NARODI? (O MEDNARODNIH IZRAZIH KOT MEDJEZIKOVNIH HOMONIMIH NA PRIMERIH IZ SLOVAŠČINE IN SLOVENŠČINE)	267
<i>Красимира Фучеджиева</i> СЕМАНТИЧЕН РАЗВОЙ НА ЕКСПРЕСИВНИ ГЛАГОЛИ СЪС ЗНАЧЕНИЯ ‘ЯМ’ И ‘ПИЯ’ В БЪЛГАРСКИЯ ЕЗИК	276
<i>Гинка Бакърджиева</i> ТЪРГОВСКИТЕ НАИМЕНОВАНИЯ НА ХЛЯБА	287
<i>Елена Лукашанец</i> ЖАРГОННЫЕ ОНЛАЙН-СЛОВАРИ: РУССКО-БОЛГАРСКИЕ ПАРАЛЛЕЛИ	297
<i>Силвия Петкова</i> ЗА КОМУНИКАТИВНАТА ЦЕННОСТ НА СУБСТАНДАРТА: МЛАДЕЖКИЯТ ЖАРГОН В РУСКИТЕ МЕДИЙНИ ТЕКСТОВЕ	305
<i>Татяна Г. Трайкович</i> ФИТОНИМИ И ЗООНИМИ У РЕЧНИКУ ЖАРГОНИЗАМА ЈУЖНЕ ПРУГЕ	314
<i>Цветелина Георгиева</i> РАЗЧУПВАНЕ НА СТЕРЕОТИПА ПРИ ЛЕКСИКОГРАФСКОТО ПРЕДСТАВЯНЕ НА НЯКОИ РОДНИНСКИ НАЗВАНИЯ В БЪЛГАРСКИЯ ЕЗИК	325
<i>Цветанка Аврамова</i> ТЪЛКОВНИ РЕЧНИЦИ И СТЕРЕОТИПИ (БЪЛГАРСКО – ЧЕШКИ ПАРАЛЛЕЛИ)	334
<i>Жана Станчева</i> ТЕРМИНОЛОГИЈА НА ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ. СЪПОСТАВКА НА БЪЛГАРСКИ И ПОЛСКИ ТЕРМИНИ ОТ ОБЛАСТТА НА ЗДРАВЕОПАЗВАНЕТО	343
<i>Кристијана Симеонова</i> ЗА НЯКОИ СЛУЧАИ НА СИНОНИМИЈА В ТЕРМИНОЛОГИЧНИТЕ СИСТЕМИ НА СЪВРЕМЕННИЈА БЪЛГАРСКИ И РУСКИ ЕЗИК	354
<i>Георги Митринов</i> НОВ ОПИТ ЗА КОДИФИКАЦИЈА НА РЕГИОНАЛНА КНИЖОВНА НОРМА НА БЪЛГАРСКИЯ ЕЗИК В ЈУЖНИТЕ РОДОПИ	363

Фразеология, ономастика и стереотипи

<i>Мария Рендарова</i> ANTROPOCENTRICKÁ A KULTÚRNA PODMIENENOSŤ SOMATICKÝCH FRAZÉM	373
<i>Павла Хейнова</i> OSVOJOVÁNÍ FRAZEOLÓGIE U ČESKÉHO DÍTĚTE	381
<i>Божича Кнежевич</i> ФОРМА ГЕОГРАФСКИХ ОБЈЕКТА У ТОПОНИМИЈСКОЈ СЛИЦИ РОМАНИЈЕ	387
<i>Бояна Годич</i> СТЕРЕОТИПНА ПЕРЦЕПЦИЈА ЧАСТИ У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ И КУЛТУРИ (НА ПРИМЕРИМА ЛЕКСЕМА ОБРАЗ, БРАДА И БРК)	395
<i>Дарка Хербез</i> О НЕКИМ СРПСКИМ И БУГАРСКИМ ПОРЕДБЕНИМ ФРАЗЕМАМА СА ЕТНИЦИМА	404
<i>Михајло Марковик, Соња Новотни</i> ФРАЗЕОЛОШКИ ИЗРАЗИ И ЛЕКСИЧКИ СПЕЦИФИЧНОСТИ ВО ВРАТНИЧКИОТ ГОВОР	409

История на езика и стереотипи

<i>Елка Мирчева</i> ЕДИН ИСТОРИЧЕСКИ ИЗВОР КАТО КНИЖОВНОЕЗИКОВ ПАМЕТНИК (СЛОВОТО ЗА ПРЕП. ВЛАСИЈ АМОРИЈСКИ)	421
<i>Марияна Цибранска-Костова</i> ЕЗИКОВИ СТЕРЕОТИПИ В РЕКОНСТРУКЦИЈАТА НА СОФИЈСКИТЕ МЪЧЕНИЧЕСТВА ОТ XVI ВЕК: ГЕОРГИ НАЙ-НОВИ	429
<i>Надежда Ђович</i> СТЕРЕОТИПИ У СРПСКИМ СРЕДЊОВЕКОВНИМ МЕДИЦИНСКИМ СПИСИМА	437
<i>Ваня Мичева</i> СТЕРЕОТИПНИ ПРЕДСТАВИ ЗА БОЛЕСТИТЕ В ПРОИЗВЕДЕНИЯТА НА ПАТРИАРХ ЕВТИМИЈ	447
<i>Албена Стаменова</i> ОНФИМ, ДАНИЛА И ЗВЯРЪТ	456
<i>Диана Иванова</i> ЗА ЕДИН РАНЕН РЪКОПИС НА П. Р. СЛАВЕЙКОВ – ПРЕВОД НА ДРАМАТА „НЕВИННОСТ ИЛИ СВЕТОСЛАВ И МИЛЕВА“ ОТ Ђ. СТЕРИЈА-ПОПОВИЧ (С ОГЛЕД НА ГРАФИКАТА И ПРАВОПИСА)	465
<i>Петко Петков</i> ПОСТНИЧЕСКИТЕ ПОУЧЕНИЯ НА СВ. ВАСИЛИЈ ВЕЛИКИ В СЛАВЈАНСКАТА ТРАДИЦИЈА	477

<i>Здравко Ловчалиев, Мария Янкова, Преслава Георгиева, Мария Ангелова</i> ПСАЛТИРЪТ НА ДИМИТЪР. ПАЛЕОГРАФСКИ И ЕЗИКОВИ НАБЛЮДЕНИЯ	485
<i>Симеон Стефанов</i> ЛЕКСИКАТА В RED I ZAKON ZADARSKIH DOMINIKANKI. ГЛОТОМЕТРИЧЕН АНАЛИЗ	493
<i>Алексей Белов</i> СЛАВЯНСКОЕ ПОЛНОГЛАСИЕ/НЕПОЛНОГЛАСИЕ КАК ФОНОЛОГИЧЕСКИЙ СТЕРЕОТИП ОТРАЖЕНИЯ ДВУМОРНОСТИ (АРЕАЛЬНЫЕ И ГЕНЕТИЧЕСКИЕ ДАННЫЕ)	506
<i>Соня Новотни, Михайло Марковик</i> РАЗВОЈОТ НА ТЕМНИТЕ ВОКАЛИ ВО ТРЕСКАВЕЧКИОТ ЕУХОЛОГИУМ, СЛОЕШТИЧКИОТ ПАТЕРИК И ВАТАШКИОТ МИНЕЈ	516
<i>Маргарита Младенова</i> ПРЕВРЪЩАНЕ НА ЕКЗИСТЕНЦИАЛНИТЕ УПОТРЕБИ НА ГЛАГОЛА ИМАМ В СТЕРЕОТИП В ИСТОРИЯТА НА БЪЛГАРСКИЯ ЕЗИК	524
<i>Катарина Микулцова</i> ETYMOLOGIA NÁZVOSLOVIA ODRÔD VINIČA PESTOVANÝCH NA SLOVENSKU	533
<i>Кента Сугаи</i> ON CLITIC DOUBLING CONSTRUCTIONS IN THE BULGARIAN DIALECT OF PARKANY, MOLDOVA.	543
<i>Христо Бояджиев</i> ГРАФИЧНИЯТ МОДЕЛ НА ПЕТЪР ДАНКО В КОНТЕКСТА НА СЛОВЕНСКОТО КНИЖОВНОЕЗИКОВО РАЗВИТИЕ ОТ ПЪРВАТА ПОЛОВИНА НА XIX ВЕК.	552
<i>Надка Николова</i> ЕЗИКОВИЯТ ПУРИЗЪМ СРЕД БАЛКАНСКИТЕ СЛАВЯНИ – СТЕРЕОТИП ИЛИ НОРМАЛИЗАЦИОНЕН АКТ.	560
<i>Емилия Македонска</i> ВЪЗРОЖДЕНСКИЯТ ИДЕАЛ ЗА КНИЖОВЕН ЧЕШКИ ЕЗИК (ОТ Й. ДОБРОВСКИ ДО КРАЯ НА XIX ВЕК	568
<i>Мая Радичева</i> В ТЪРСЕНЕ НА „ИЗЧЕЗНАЛИТЕ“ БЪЛГАРСКИ ПАДЕЖИ	572
<i>Ивана Клабникова</i> ŠTÚROVSKÉ POLEMIKY O SPISOVNEJ SLOVENČINE. OBRANCOVIA ŠTÚROVSKEJ SLOVENČINY	580
<i>Олеся Лазаренко</i> ОБРАЗ БОЛГАРСКОГО НАУКОВЦЯ-СЛАВИСТА У ЛИСТАХ ГЕОРГА ВИЛЧЕВА ДО ПОГОРЯ КОСТЕЦЪКОГО (1967–1981).	588

Граматика и стереотипи

<i>Мариана Георгиева</i> ГРАМАТИКА НА АЗ-А.....	597
<i>Стилиян Стойчев</i> БЪЛГАРСКИЯТ РЕЛАТИВЕН ПРЕЗЕНС И НЕГОВИТЕ ЧЕШКИ ФУНКЦИОНАЛНИ ЕКВИВАЛЕНТИ	604
<i>Виктория Лазарева</i> СТЕРЕОТИПНОЕ ЗНАНИЕ В КОНТЕКСТЕ ТАВТОЛОГИЙ ВИДА <i>X СИ Е X</i>	614
<i>Ивана Матас Иванкович, Горанка Благус Бартолец</i> STEREOTIPNA SLIKA PROSTORA IZRAŽENA GLAGOLSKO-PRIJEDLOŽNIM KONSTRUKCIJAMA <i>ÍČI U I ÍČI NA</i> U HRVATSKOME, SLOVENSKOME I RUSKOME – KORPUSNA PERSPEKTIVA	623
<i>Красимира Алексова</i> СУБЕКТИВНИТЕ ЕВИДЕНЦИАЛИ В БЪЛГАРСКИЯ ЕЗИК	632
<i>Асука Мицуи</i> CLASSIFICATION AND AGREEMENT OF COMMON GENDER NOUNS IN RUSSIAN	642
<i>Петя Осенова</i> НЕПРОТОТИПНИТЕ ПОДЛОЗИ В БЪЛГАРСКИЯ ЕЗИК	653
<i>Павлина Мартинова-Иванова</i> БЕЗЛИЧНИ ИЗРЕЧЕНИЯ С НЕИЗМЕНЯЕМИ ФОРМИ НА <i>-НО, -ТО</i> В УКРАЙНСКИЯ ЕЗИК	659

Превод, чуждоезиково обучение и стереотипи

<i>Лилия Желева</i> КОГА Е ИЗДАДЕН ПЪРВИЯТ УЧЕБНИК ПО УКРАЙНСКИ ЕЗИК ЗА БЪЛГАРИ?	669
<i>Райна Камберова</i> ЗА ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВАТА ПРИ ПРЕВОДА НА ПОЕЗИЯ ОТ ЕДИН СЛАВЯНСКИ ЕЗИК НА ДРУГ	675
<i>Мирена Пацева</i> ИМА ЛИ СТЕРЕОТИП В ОВЛАДЯВАНЕТО НА БЪЛГАРСКАТА ПРОЗОДИЯ ОТ ЧУЖДЕНЦИ?	682
<i>Патрик Петраш</i> LEXIKÁLNO-GRAMATICKÉ CHYBY STROJOVÉHO PREKLADU Z ANGLIČTINY DO SLOVENČINY AKO FLEKTÍVNEHO TYPU JAZYKA (SO ZAMERANÍM NA TEXTY NÁVODOV NA POUŽITIE)	692
<i>Катрин Костова</i> ИНТЕРФЕРЕНТНИ ГРЕШКИ ПРИ ПРЕВОДНИ КОНСТРУКЦИИ ОТ ЧЕШКИ НА БЪЛГАРСКИ ЕЗИК	701

НЕГАТИВНИ СТЕРЕОТИПИ О ЖИВОТИЊАМА У СРПСКОЈ ЈЕЗИЧКОЈ СЛИЦИ СВЕТА¹

Слободан Новокмет

Институт за српски језик САНУ

The subject of this paper is a lexicological and linguo-cultural analysis of zoological lexemes in the Serbian language and establishing basic stereotypes in the Serbian culture about various animals whose secondary semantic realizations refer to humans. The aim of this paper is to determine negative cultural and national stereotypes about animals and to establish typical relationships of the Serbian language community toward animals (through extra-linguistic, social, and culturological circumstances).

Key words: zoonym, zoosemy, stereotypes, Serbian language

1. Предмет, циљеви и корпус истраживања

1.1. Предмет нашег рада је лексичко-семантичка и лингвокултуролошка анализа *зоонима*² у српском језику на грађи речника српскога језика и утврђивање основних стереотипа које српски народ има о животињама чијим називима именује људе негативних карактеристика. Намера нам је да дођемо до типичних оцена и ставова који одражавају однос српске језичке заједнице према одређеним представницима животињских врста.

1.2. У анализи језичког материјала применили смо *традиционални* приступ, који укључује лексичко-семантичку анализу, и *лингвокултуролошки*, који подразумева идентификовање културних стереотипа према животињама. На основу секундарних семантичких значења зоонима утврдићемо колико се негативни стереотипи о животињама у српској култури темеље на перцепцији њихових реалних особина, а колико на својствима која се животињама неосновано приписују. Важно питање је колико су за те стереотипе битни и нејезички фактори – антропоцентрични поглед на свет, ставови лингвокултуролошке заједнице, књижевност, религија, фолклор и др.

1.3. Истраживање базирамо на речничком материјалу, ексцерпираном доминантно из Речника САНУ, који даје бројне примере употребе зоонима у различитим семантичким реализацијама, пружајући могућности за профилисање различитих аспеката њиховог сагледавања.

¹ Рад је писан у оквиру пројекта *Лингвистичка истраживања савременог српског језика и израда Речника српскохрватског књижевног и народног језика* (178009), који у целини финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

² Термин *зооним* узимамо у његовој апелативној употреби у значењу назива животиња, за разлику од тога како се овај термин употребљава у ономастици (в. Шћепановић 2002: 321–32).

2. Животиње у језичкој слици света

2.1. У склопу истраживања о стереотипним виђењима животиња у српској култури, од велике важности је и опис културне конотације као сегмента значења зоолошких лексема. Познато је да се у семантичкој структури лексема рефлектује енциклопедијско и народно знање о неком појму. То народно знање „одражава културни и национални менталитет својих говорника“ (Маслова 2001: 60–61). Комбинација знања о свету, исказана у језичкој форми, конституише концепте који се називају језичке представе света или слика света. С обзиром на то да је језичка слика света одраз наивне стварности једне лингвокултуролошке заједнице, није необично што у језичким јединицама које номинују животиње налазимо примере где се оне доживљавају као носиоци одређених културолошких стереотипа.

2.2. Животиње су као личности митолошке слике света (Гура 2005: 9), човек кроз животињски свет промишља сопствено порекло, наслеђе и митологију. Људски и животињски свет испреплетани су на прагматичком нивоу, који подразумева њихову узајамну упућеност, и симболичком, који подразумева митологизацију, фолклоризацију и литераризацију животиња од стране човека (нпр. *басне* као алегорijske приче). На језичком плану однос човека према животињама најбоље одражавају метафоричка значења зоонима, али и фразеолошки материјал као повољно „спремиште“ за најразличитије културне садржаје (Мршевић-Радовић 2008: VI).

3. Шта су стереотипи?

3.1. Стереотипе можемо да дефинишемо као „хипергенерализована веровања одређеног народа о појавама изванјезичког универзума која су често нетачна, обogaћена предрасудама, вредновањима, емоционално обојена, понекад погрдна, поједностављена, одређена културно и друштвено“ (Бертоша 1999: 64–65). Они представљају тенденцију да човек перципира и вреднује реалност око себе на основу конвенција које су установљене у његовој култури.

3.2. Један од разлога функционисања *зоосемије*³ у различитим језицима утемељен је у човековим културолошким и вредносним стереотипима да животиње поседују одређене карактеристике које се могу применити на људе са циљем истицања њихових негативних својстава (Киелтика, Клепарски 2005: 27). Међутим, стереотипи који постоје о одређеним животињама углавном приказују антропоцентричну слику стварности. Тако налазимо тумачења која доводе у питање негативне стереотипне моделе перцепције животиња: „Ne postoji nikakva sličnost između realnosti neke životinje i stereotipnog modela konstruiranog

³ Метафоричка екстензија зоолошких назива са изворног домена (животиња) на циљни домен (човек) означава се као *зоосемија*, док се термин *зооморфизам* схвата као приписивање животињских особина људима.

o njoj u čovjekovu mentalnom sklopu. Taj je stereotipni model uvijek antropocentričan – životinjama su pripisane ljudske karakteristike, procjenjivane su u moralnom, intelektualnom, emocionalnom i interpersonalnom smislu“ (Бертоша 1999: 65).⁴

4. Како настају негативни стереотипи о животињама?

4.1. Ј. Бартмињски (2007: 96, према Видовић Болт 2014: 9) каже да стереотипи о животињама припадају најстаријем слоју културног значења. Стереотипе о животињама видимо као основне факторе образовања *сема колективне експресије*. Са лексиколошког аспекта пренос назива са животиње на човека у циљу експресивног именовања објашњава се чињеницом да полазна лексема у својој семантичкој структури има компоненту засновану на колективном схватању да одређена животиња има какву особину која је својствена човеку (Гортан–Премк 2004: 107), нпр. *гуске* и *косошке* су глупе, *свиње* неморалне и безобзирне, *змије* и *вукови* зли и сл. Семе колективне експресије „мотивисане су извесним стереотипима једног народа о свету који га окружује, представљајући имплицитне елементе који се увек остварују у одређеном контексту, који је обично објективно непроверљив“ (Драгићевић 2010: 72).

4.2. Негативно конотирана секундарна значења зоонима која се односе на човека образују се садејством *екстралингвистичких* чиниоца, које чине искуство и суживот с различитим животињама, културолошке предрасуде и прецедентни текстови (басне, фразеолошке јединице и сл.) и фактора у које укључујемо метафору *Великог ланца постојања* и реалне особине животиња као што су њихов изглед, кретање, исхрана, навике понашања, особине и сл.

4.3. У важне факторе образовања негативне колективне експресије према одређеним животињама убрајамо метафору о *Великом ланцу постојања* (Лејкоф, Гарнер 1989). Овај ланац схватамо као један метафорички систем помоћу кога се различити ентитети доводе у међусобну везу. Појмовна хијерархија овог ланца изгледа овако: БОГ ↔ ЧОВЕК ↔ ЖИВОТИЊА ↔ БИЉКА ↔ НЕОРГАНСКА МАТЕРИЈА. Према тој хијерархији људе одликује рационално мишљење, док животиње располажу само инстинктивним понашањем. Ако један ентитет у овом ланцу појмовно представљамо помоћу другог ентитета у ланцу, добијамо метафорички систем и две појмовне метафоре у односу човека и животиње: човек је животиња – нпр. *Овај човек је свиња*, и животиња је човек – нпр. *веран нас* (Киелтика, Клепарски 2005: 26). По овој концептуализацији човек као ентитет на вишем ступњу развоја може да поседује све особине ентитета који је испод њега у ланцу и додатну особину која му осигурава виши поредак у ланцу (Милић 2013: 200). На тај начин животињама могу да се при-

⁴ „Realnost, mentalitet i tradicija stvaraju *circulus vitiosus* u stereotipnom poimanju životinje i obogaćuju jezik mnogim poredbama i metaforama, a takav stereotipni simbolizam životinja živi u jeziku i prenosi se na nove naraštaje koji [...] ne preispituju njihovu povezanost s izvanjezičnim univerzumom“ (Бертоша 2014: 484).

пишу особине које претпостављају одсуство разума и подразумевају нагонско понашање (као што су неморал, прождрљивост, блудност и сл.).

4.4. Важну улогу у формирању негативне колективне експресије могу имати и дијагностичка обележја животиња, односно сва она њихова реална, перцептивно уочљива својства која се метафорички могу транспоновати на обрасце људског изгледа, особина или понашања.⁵ Тако у језичкој слици света преовлађују негативне конотације када су у питању називи за нпр. крупне домаће животиње, које су због своје величине и успорене, па се доживљавају као мање интелигентне преко метафоричке трансформације *конкретно – апстрактно* (Гортан-Премк 2004: 90–108). Другим речима, успорена физичка стања доживљавају се као конкретизација успорених ментално-интелектуалних реакција (*споро физичко кретање → успорени ментални процеси*). На пример, човек ниске интелигенције може се назвати *биком, коњем, волином, медведом, козом* и сл. С друге стране, исте те особине могу се, претежно код жена, довести у везу са домаћом пернатом живином (нпр. *гуска, ћурка, кокошка*), преко перцепције релативно мале величине птичијег мозга у односу на друге животиње (*мала величина мозга → мали интелектуални капацитети*).

4.4.1. Прекомерна склоност јелу се код *свиње* доживљава као вид похлепног, а самим тим и неморалног понашања. Такође, секундарне семантичке реализације код лексеме *крме* или *прасац* (морално посрнуо човек) показују како се ‘прљаво, нечисто, неуредно’ концептуализује као ‘неморално, нечасно и безобзирно’ – метафора морална чистота је чистоћа (Лејкоф, Џонсон 1999: 290–334).

4.5. Неки од стереотипа везаних за особине одређених животиња потичу још из прича из древног Египта, грчких басни, Библије (Стаменковић 2010: 173). Типичан пример стереотипног виђења животиња у људској култури јесу басне као алегоријске приче у којима животиње персонификују различите људске особине (в. Висковић 1995: 153; 2009: 53).⁶ На пример, негативан однос према *магарицу* треба, између осталог, потражити и у баснама – *магарац* је у баснама често предмет изругивања због свог изгледа (дуге уши, неспретан ход) и оглашавања. Негативни стереотипи садржани су и у фразеолошком материјалу, па само о наводној животињској глупости налазимо фразеологизме: *бити кокошје памети, кокошји мозак, разумети се као магарац у кантар (као коза у першун), буљити као теле у шарена врата, глуп као теле (коњ, магарац, коњ), имати пилећу памет, телећи поглед, кокошји поглед* и сл. (в. Видовић Болт 2014: 6–7).

⁵ Базични тематски параметари који дефинишу одређени животињски род су, према Вјежбицкој (1985: 161), њихово место становања (habitat), величина (size), изглед (appearance), понашање (behavior) и однос са људима (relation of the animal to people), односно, према Мартси (1999: 77), *станиште, изглед, понашање* и *однос са људима*.

⁶ Н. Висковић (1995: 152) за басне каже да су нетачне и неправедне у приписивању људских карактера животињама.

4.5.1. Иако животиње у религији примитивног човека добијају значајно место, према одређеним животињама се формира негативан став на основу приписаних им демонских особина. Тако су у словенској култури *гмизавци* нечисте животиње, а многе су ђаволска творевина или у вези са светом мртвих (нпр. *змија*, *оса*). *Вук* је носилац натприродних, хтонских својстава, док *жаба* има демонску улогу изазивача болести (Чајкановић 2014: 554).

4.5.2. Званичан став цркве је „[...] dugo bio da su životinje bića bez razuma stvorena od Boga da služe ljudima, i da je Tvorac njima dao samo život, a nama i dušu“ (Висковић 2009: 343–344). Стога је *змија* често представљена као нечисти и непријатељски створ, што у извесној мери потиче од библијско-хришћанске традиције. Један од разлога за негативну конотацију *свиње* може се тражити и у конфесионалном аспекту.⁷ Символика *свиње* као нечисте и похлепне животиње видљива је и у Библији, где је приказана и као омражена, а *свињар* као понижавајуће занимање (Видовић Болт 2011: 69).

5. Негативни стереотипи о животињама у српској култури

5.1. На основу карактерних особина на које се реферише животињским називима за човека, можемо да типологизујемо неколико основних животињских стереотипа. Најчешће говоримо о стереотипима који се односе на њихов *интелект*, *карактер*, *понашање* и *емотивна стања* и *расположења*.

5.2. ИНТЕЛЕКТ

5.2.1. Увиђамо да се најчешће представницима из групе *домаће стоке* и *домаће пернате живине* приписује смањена интелигенција. Тако се у српској култури као мање интелигентне, пре свега, виде (1) крупне домаће животиње: *брав* (ограничена, неразумна особа), *бик* (глуп, а јак мушкарац), *во* (глуп, недотупаван човек), *волоња* (тром човек; глуп човек), *говедо* (ограничен, глуп човек), *говече* (ограничена, глупа особа), *јуне* (глупак, незналица), *коњ* (незграпан и глуп, ограничен човек), *крава* (глупа, ограничена женска особа, глупача), *магарац* (глуп, умно ограничен човек, глупак), *мазгов* (неразуман човек, будала, глупак), *марван* (глупак, будала), *мула* (глупава, ограничена особа), *ован* (глуп, неразуман човек), *парип* (неморалан, површан, приглуп човек), *теле* (човек слабе памети, глупак, будала), *стока* (проста, некултурна, глупа особа); (2) домаћа перната живина: *гуска*⁸ (глупа, ограничена женска особа, глупача), *кокошка* (простакуша, торокуша, глупача), *мисиран* (ограничен, глу-

⁷ „Ако из психологије животиња знамо да је свиња и према људским мјерилима, сналажљиво и ‘паметно’ биће, онда извор njена зла гласа треба тражити [...] и у семитском суду да је она морално нечиста, табурана животиња те у кршћанском честом везивању свиње с демонским силама“ (Висковић 2009: 60).

⁸ „Тешко је рећи зашто су људи прогласили да је *гуска* глупа, пошто нам све што видимо говори баш обратно. Све врсте гусака, без иједног изузетка, спадају у паметне, опрезне птице [...] постављају страже и свесно изводе разне мере опрезности да се осигурају“ (Брем 1967: 565).

пав човек, глупак), *тука* (глупа, ограничена особа), *ћурка* (глупа, ограничена женска особа, глупача), *ћуран* (будала, глупак).

5.3. КАРАКТЕР

5.3.1. Као представник „неморалног“ понашања у животињском свету намеће се, пре свега, *свиња*, што потврђују и примери: *крмак* (прљав, неуредан или безобзиран, нечастан човек), *крме* (прљава, неуредна, безобзирна, нечасна особа), *крмача* (безобразна, нечасна женска особа), *прасац* (човек прљав или морално посрнуо), *прасица* (жена – прљава, дебела, морално посрнула), али и *пас*, нпр. *куја* (зла, рђава; покварена, неморална женска особа) или *кучка* (рђава, зла жена; неморална, бескарактерна особа).

5.3.2. Лексеме које именују *псе* (*вижља*, *кучка*, *кера*) упућују на особу лаког морала, склону промискуитету, блудничењу и сл. *Пас*⁹ се посебно негативно карактерише – његове особине односе се на тврдичлук, свирепост, злобу и развратништво. Човек који се назива *псом* обично је: зао (*куче*, *кучак*, *куја*, *кучка*), лош (*куче*, *кучак*, *кер*), онај који изазива презир (*кер*, *пас*, *пето*), покварен (*кер*), неваљалац (*иукела*, *иукац*), нитков (*иукела*, *иукац*), (особа) лаког морала (*куја*, *кучка*) и сл.

5.3.3. Као примери непожељних карактерних особина којима се карактеришу одређене животиње издвајају се још и ЛЕЊОСТ (*бедевија*, *краветина*, *мазгов*, *трут*, *амеба*, *мрцина*, *паразит*); СЛАБОСТ (*бескичмењак*, *гњида*, *миш*), ТВРДИЧЛУК (*пас*, *хрчак*), КУКАВИЧЛУК (*зец*, *кунић*, *миш*, *амеба*, *кукавица*, *пиле*), УЛИЗНИШТВО (*глиста*, *гмаз*, *црв*) или ПРОЖДРЉИВОСТ (*јазавац*, *кобац*, *облаза*, *сом*, *хијена*).

5.3.4. Најзаступљеније су особине којима је заједничка компонента злобе и рђавости. Већину ових животиња чине предатори и грабљивице, којих се човек боји, али и инсекти, који му наносе штету (Ранђеловић 2012: 101). Поред *пса*, издвајају се *вук* (*вучина*, *курјак*, *курјачица*) и *змија* (*гуја*, *аспида*, *отровница*), а међу животињама којима се приписују овакве особине доминирају крупне домаће животиње (*кобила*, *крава*, *крмак*, *крмача*, *магарац*, *мазга*, *мазгов*, *мрцина*, *мула*, *ован*, *овца*, *парип*, *прасица*, *шуша*), али и велики број инсеката (*буба*, *ваш*, *гагрица*, *гњида*, *гриња*, *комарац*, *крпељ*, *смрдибуба*, *стеница*, *трут*, *уш*, *шкорпија*) и гмизаваца/водоземаца (*аспида*, *глиста*, *гмаз*, *гмизавац*, *гуја*, *гусеница*, *гуштер*, *змија*, *отровница*, *пуж*, *црв*). Према тим животињама човек, традиционално, гаји зазор и исказује страх, а њихова ситна величина може реферисати на ништавило, безвредност и слабост.

5.4. ПОНАШАЊЕ

5.4.1. Као негативни видови друштвеног опхођења и понашања у српској култури намећу се *простаклук* и *примитивизам*, *грабежљивост* и *брбљи-*

⁹ Фразеолошким материјалом српског језика истичу се углавном његове негативне особине: *бити бос као пас* (бити сиромашан); *бити као касатски пас* (бити поводљив); *бити као пас на сену* (бити саможив); *нахрани пса да те уједе* (каже се кад неко некоме учини какво добро, а овај му узвраћа каквим неделом) и сл.

вост. Животиње које се стереотипно профилишу друштвеним параметрима (као што су некултура или невоспитаност) јесу: *бик, бикуља, марва, стока*. Као носиоци примитивности, простаклука издвајају се – *крава, мајмуница, кокошка, говедарица*; грабежљивости – *гавран, глодар, јастреб, кобац*; брбљивости – *закуша, кокошка, крекетуша, лајавица, лајавац, орао, чавка*.

5.5. ЕМОТИВНА СТАЊА И РАСПОЛОЖЕЊА

5.5.1. Као носиоци емотивних стања и расположења повишеног степена међу животињама виде се *змај, змија, зоља, осица, питбул, рис, тигрица*. На љуту и бесну особу, пре свега, реферишу животиње које се сматрају опасним по човека и које могу да угрозе људски живот. Неке животиње познате су по томе што могу да нападну и повреду човека (*оса и зоља*), док је *змај* традиционално из бајки и фолклорних предања познат као биће које бљује ватру. У словенској митологији позната је повезаност *риса* са вуком (Гура 2005: 67), па овакву врсту негативне конотације можемо да потражимо и у митологији.¹⁰

6. Закључна разматрања

6.1. Негативној стереотипизацији у српској култури подложне су готово све животињске врсте. Негативни стереотипи односе се на *интелигенцију, карактер, понашање и емоције/расположења*. Највише непожељних особености имају крупне домаће животиње као носиоци ниске интелигенције (*крава, бик, овца, волина*), а често и као представници неморалног, некултурног, блудног понашања. Дивљим животињама (као што су *вук, змија* и сл.) најпре се приписују особине злобе и рђавости. Негативни стереотипи у језичкој слици света претежно се намећу као последица спреге лингвистичких и екстралингвистичких фактора. Метафора *Великог ланца постојања* смешта животиње у подређен положај у односу на човека отварајући могућности за њихову дерогацију и претпоставку о одсуству разума и интелигенције. Поред реалних, дијагностичких особина које карактеришу животиње, као што су њихов изглед, кретање, исхрана и сл., преко којих се тумаче и особености њиховог карактера, на негативне стереотипе могу утицати и дубоко укорене не представе о њиховим демонским и хтонским улогама, као и ставови које се намећу путем прецедентних текстова и религијских схватања.

Литература

Бертоша 1999: Bertoša, M. Stereotipi o životinjama. – U: *Teorija i mogućnost primjene pragmalingvistike*. Zagreb, Rijeka: Hrvatsko društvo za primenjenu lingvistiku, 1999, 63–75.

Брем 1967: Брем, А. Е. *Како живе животиње*. Ријека: Отокар Кершовани, 1967.

¹⁰ И Брем (1967: 84) каже да су *риса* сви мрзели и прогонили на све могуће начине. „Крајем петнаестог века сматрали су *риса* за најопаснију грабљиву звер“.

- Видовић Болт 2011:** Vidović Bolt, I. *Životinjski svijet u hrvatskoj i poljskoj frazeologiji I*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada, 2011.
- Видовић Болт 2014:** Vidović Bolt, I. Životinja kao (ne)inteligentni čovjekov prijatelj. – U: *Zbornik radova sa međunarodnog znanstvenog skupa Animalistički frazemi u slavenskim jezicima „Životinje u frazeološkom ruhu“*, 2014, 1–12.
- Висковић 1995:** Visković, N. Političke životinje. – U: *Politička misao*. Vol. 32. no. 3-4, 1995, 141–157.
- Висковић 2009:** Visković, N. *Kulturna zoologija*. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk, 2009.
- Вјежбицка 1985:** Wierzbicka, A. *Lexicography and conceptual analysis*. Karoma: Ann Arbor, 1985.
- Гортан-Премк 2004:** Гортан-Премк, Д. *Полисерија и организација лексичког система у српском језику*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, 2004.
- Гура 2005:** Гура, А. *Симболика животиња у словенској народној традицији*. Београд: Бримо Логос Александрија, 2005.
- Драгићевић 2010:** Драгићевић, Р. *Лексикологија српског језика*. Београд: Завод за издавање уџбеника, 2010.
- Киељтика, Клепарски 2005:** Kiełtyka, R., G. A. Kleparski. The ups and downs of the Great Chain of Being: The case of canine zoosemy in the history of English. – In: *SKASE Journal of Theoretical Linguistics* 2, 2005, 22–41.
- Лејкоф, Тарнер 1989:** Lakoff, G., M. Turner. *More than cool reason, A field guide to poetic metaphor*, Chicago: University of Chicago Press, 1989.
- Лејкоф, Џонсон 1999:** Lakoff, G., M. Johnson. *Philosophy in the Flesh: The Embodied Mind & its Challenge to Western Thought*, New York: Basic Books, 1999.
- Мартса 1999:** Martsa, S. On exploring the conceptual structure of folk knowledge: the case of animal terms. – In: *Lingustica e Filologia* 9, 1999, 73–88.
- Маслова 2001:** Маслова, В. А. *Лингвокултурологија Учеб. пособие, для студ. высш. учеб. заведений*. Москва: Издательский центр „Академия“, 2001.
- Милић 2013:** Milić, G. Pristup zoosemiji u okviru teorije konceptualne metafore i metonimije. – U: *Jezikoslovlje*. 14/1, 2013, 197–213.
- Мршевић-Радовић 2008:** Мршевић-Радовић, Д. *Фразеологија и национална култура*. Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије, 2008.
- РСАНУ:** *Речник српскохрватског књижевног и народног језика*, I–, Београд: САНУ, 1959–.
- РМС:** *Речник српскохрватског књижевног језика*, I–III. Нови Сад – Загреб: Матица српска – Матица хрватска, 1967–1969; IV–VI. Нови Сад: Матица српска, 1969–1976.
- Ранђеловић 2012:** Ранђеловић, А. Метафорична значења зоонима који се односе на људске особине. – U: *Наш језик*. XLIII/3–4, 2012, 89–107.
- Стаменковић 2010:** Стаменковић, Д. Придевске поредбе са називима животиња у енглеском и српском језику. – U: *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику*. Вол. 53, бр. 2, 2010, 169–189.
- Чајкановић 2014:** Чајкановић, В. *Из српске религије, митологије и фолклора, изабране студије*. Београд: Евро-Ћунти, 2014.
- Шћепановић 2002:** Шћепановић, М. Зооним као ономастички термин. – U: *Српски језик*. Вол. 7, бр 1–2, 2002, 321–326.